

Zooterapie ve speciálně pedagogické praxi

Bakalářská práce

Studijní program:

B7506 Speciální pedagogika

Studijní obor:

Speciální pedagogika pro vychovatele

Autor práce:

Klára Švarcová

Vedoucí práce:

Mgr. Martin Korych

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Zadání bakalářské práce

Zooterapie ve speciálně pedagogické praxi

Jméno a příjmení: **Klára Švarcová**
Osobní číslo: P16000498
Studijní program: B7506 Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele
Zadávající katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky
Akademický rok: **2017/2018**

Zásady pro vypracování:

Cíl: Zmapovat a popsat, jak zooterapeuti (zejména canisterapeuti) reflektují, popisují a hodnotí roli zooterapie při práci s dětmi se specifickými potřebami.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Analýza dokumentů, rozhovor, dotazník.

Při zpracování bakalářské práce budu postupovat v souladu s pokyny vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

- GALAJDOVÁ, L., 1999. Pes lékařem lidské duše, aneb canisterapie. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-7169-789-3.
- GALAJDOVÁ, Z., 2011. Canisterapie. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-879-1.
- JOHANNES, O., 2007. Zvířata a naše mentální zdraví. 1. vyd. Praha: Brázda. ISBN 978-80-209-0356-3.
- MOJŽÍŠOVÁ, A., 2003. Pravda o zooterapii. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita. Zdravotně sociální fakulta. ISBN 80-7040-608-9.
- RUGAAS, T., 1998. Konejšivé signály. 1. vyd. Praha: PLOT. ISBN 978-80-86523-80-4.
- ŠUSTA, F., 2014. Trénink je rozhovor. 1. vyd. Praha: PLOT. ISBN 978-80-7428-232-4.

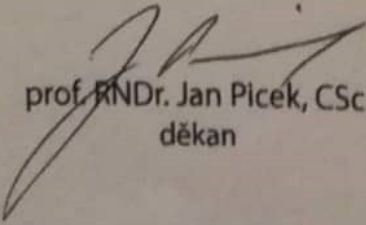
Vedoucí práce:

Mgr. Martin Korych
Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

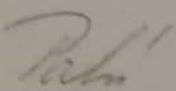
Datum zadání práce:

3. dubna 2018

Předpokládaný termín odevzdání: 30. dubna 2019

prof. RNDr. Jan Píček, CSc.
děkan

L.S.

Ing. Zuzana Palouňková, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 3. dubna 2018

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že texty tištěné verze práce a elektronické verze práce vložené do IS/STAG se shodují.

6. prosince 2019

Klára Švarcová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat paní doktorce Kateřině Thelenové za pomoc s praktickou částí bakalářské práce, za její ochotu a trpělivost. Dále panu magistru Martinu Korychovi za cenné rady a ochotu pomoci.

Anotace

Bakalářská práce „*Zooterapie u dětí se speciálními vzdělávacími*“ potřebami pojednává o práci odborných zoterapeutů s touto cílovou skupinou. Opírá se o odborné eseje profesionálů, kteří se svými zvířaty provozují zooterapii v různých zařízeních, ale i u klientů v jejich domovech. Zoterapeuti eseje sepsali při absolvování kurzu „*Zooterapie v sociální práci*“, který organizoval tým *ElvaHelp*. Kurzu se zúčastnili i lidé, kteří se o zooterapii zajímají, ale aktivně ji nedělají. To umožnilo širší náhled na problematiku zooterapie. Na otázky týkající se tohoto tématu jsem mohla porovnat názory odborníků i laiků.

Klíčová slova

Zooterapie, dítě, speciální vzdělávací potřeby, speciální pedagogika, terapie, výchova, vzdělávání, zvíře.

Anotation

The bachelor thesis "Zootherapy in children with special educational needs" deals with the work of professional zootherapists with this target group. It is based on expert essays of professionals who run zootherapy with their animals in various facilities, but also with clients in their homes. Animal therapists wrote the essay when attending the course "Animal Therapy in Social Work", organized by the ElvaHelp organization. The course was attended by people who are interested in zootherapy, but do not run it on their own. This allowed a broader insight into the issue of zootherapy. I could compare the opinions of experts and laymen on questions on this topic.

Key words

Zootherapy, child, special educational needs, special pedagogy, therapy, education, animal.

Obsah

Úvod.....	10
1 Zooterapie.....	11
1.1 Terminologie zooterapie.....	11
1.2 Historie zooterapie.....	13
1.3 Typy zooterapie dle metod.....	15
1.3.1 Animal Assisted Activities.....	15
1.3.2 Animal Assisted Therapy.....	15
1.3.3 Animal Assisted Education.....	15
1.3.4 Animal Assisted Crisis Response.....	16
1.4 Formy zooterapie.....	16
1.5 Organizace zabývající se zoterapií.....	17
1.6 Legislativa.....	17
1.7 Členění zooterapie.....	18
1.7.1 Canisterapie.....	18
1.7.2 Felinoterapie.....	19
1.7.3 Hiporehabilitace.....	20
2 Canisterapie.....	22
2.1 Terminologie.....	22
2.2 Canisterapie v České republice.....	22
2.3 Účastníci canisterapie.....	23
2.4 Metodika canisterapie.....	23
2.5 Proces canisterapie.....	24
2.6 Pes a dítě.....	24
3 Děti se speciálními vzdělávacími potřebami.....	26
3.1 Terminologie.....	26
3.2 Legislativa.....	27
3.3 Vymezení.....	27
3.4 Integrace a inkluze.....	29
Praktická část.....	31
4.1 Cíl a předmět bakalářské práce.....	31
4.2 Metoda výzkumu.....	31
4.3 Technika sběru dat.....	31
4.4 Vzorek respondentů.....	32

4.5 Způsob realizace výzkumu.....	32
4.6 Základní kategorie.....	33
4.6.1 Pes.....	33
4.6.2 Zvíře.....	34
4.6.3 Zooterapie.....	35
4.6.4 Canisterapie.....	38
4.6.5 Klient.....	39
4.6.6 Rodina.....	40
4.7 Shrnutí.....	41
4.8 Zooterapie u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami.....	42
4.9 Navrhovaná opatření.....	50
Závěr.....	52
Zdroje.....	54

Úvod

Zvířata jsou mou velkou zálibou již od dětství. Dokázala jsem vnímat jejich sílu a cítila vděčnost při každém pohlázení hebkého kožichu. Po základní škole jsem se chtěla stále zvířatům věnovat, a tak jsem nastoupila na střední veterinární školu, kterou jsem maturitní zkouškou ukončila. Osud mě dále zavedl do oblasti speciální pedagogiky. Při studiích na Technické univerzitě v Liberci jsem se seznámila se zooterapií. Zjištění, že se dají oba mé oblíbené světy propojit bylo úžasné. Proto jsem si vybrala téma *Zooterapie ve speciálně pedagogické praxi*.

Cílem bakalářské práce je zmapovat, zhodnotit a popsat, jak zoterapeuti popisují a reflektují roli zooterapie při práci s dětmi se speciálními potřebami. Při mapování zjistit, jakou formu terapie využívají nejčastěji, s jakým typem znevýhodnění pracují, pozitivní a negativní účinky na děti, jak snadno se dá k zooterapii dostat, kdo ji může dělat, jaké jsou potřeba znalosti apod. K této analýze mám k dispozici materiály z odborného kurzu „*Zooterapie v sociálních službách*“, který organizoval tým Elva Help. Jedná se o závěrečné práce účastníků kurzu, ve kterých píšou o vlastních zkušenostech. Práci psali účastníci, kteří se zooterapii aktivně věnují, ale i laici, kteří jen chtěli prohloubit své znalosti. To však umožní širší pohled na problematiku. Mohu porovnat, jak roli hodnotí odborníci a lidé bez praktických zkušeností.

Teoretickou část bakalářské práce jsem rozdělila do tří kapitol. V první kapitole popisují charakteristiku zooterapie. Jaké jsou typy, formy, organizace, legislativa a členění.

Ve druhé kapitole popisují samostatnou canisterapii, protože při práci s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami je využívána nejvíce. Opět jsou zde obecné informace o terminologii, účastnících a samostatném procesu. Tuto kapitolu jsem doplnila o část „*Pes a dítě*“, kde shrnuji pozitivní účinky psů na děti, kdy je vhodné pořídit dítěti psa apod.

Ve třetí kapitole píšou obecně o dětech se speciálními vzdělávacími potřebami a souvisejícím oboru *speciální pedagogika*. Stejně jako u zooterapie se informace týkají obecných poznatků.

Praktická část obsahuje metody, cíle a výsledky šetření výzkumu. Metodou výzkumu je sekundární a obsahová analýza závěrečných prací zooterapeutů a použití rešeršní strategie. Pro přehled vyhledaných klíčových slov slouží v praktické části přiložená tabulka.

1 Zooterapie

„Zooterapie vychází z nejrůznějších zdrojů a leží na pomezí několika disciplín, zejména psychologie, psychoterapie, fyzioterapie a pedagogiky. Ke specifickým zdrojům lze zařadit například zoologii, kynologii, hipologii“ (Müller, 2014, str. 234).

Proces, kdy zvíře léčebně působí na člověka má širokou terminologii. Existuje hned několik definic i pojmenování. Můžeme se setkat s názvy: pet-terapie, animoterapie, animal-terapie a zooterapie. V této seminární práci je používán pojem zooterapie.

1.1 Terminologie zooterapie

„Zooterapie (zvířaty podporovaná terapie) je souhrnným termínem pro rehabilitační metody a metody psychosociální podpory zdraví, které jsou založeny na využití vzájemného pozitivního působení při kontaktu mezi člověkem a zvířetem“ (Mojžišová, aj. 2000, str. 215).

„Velmi zjednodušeně řečeno, pojmem zooterapie rozumíme pozitivní až léčebné působení zvířete na člověka. Ať už nám jde o zlepšení paměti, motoriky, komunikace nebo zmírnění stresu, je zde zvíře vždy v roli prostředníka, tzv. koterapeuta“ (Freeman, 2007, str. 30).

Koterapeutem je označován *„druhý terapeut při skupinové nebo rodinné psychoterapii, který nevede terapii, ale přispívá k ní a po skončeném sezení rozebírá s vedoucím terapeutem průběh terapie, interakce členů skupiny“* (dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/koterapeut> [cit. 3. 9. 2019]). Tato definice popisuje koterapeuta jako člověka. Pokud se role týká psa, je jeho funkce trochu odlišná. Zvíře opravdu působí jako druhý terapeut, ale škála, kde působí, je širší. Zvíře působí jako prostředník mezi klientem a okolním světem. Celá terapie probíhá pod vedením zkušeného zooterapeuta.

Michaela Freeman v knize *„Zooterapie ve světle objektivních poznatků“* také uvádí, že pokud chceme pojem *zooterapie* jednoznačně definovat, tak ho musíme rozdělit do 10 základních aspektů (kritérií). Do těchto kritérií patří: zvířecí druh, metoda zooterapie, forma zooterapie, způsob práce, složení pracovní jednotky, počet zvířat

a klientů, analýza cílové skupiny, zdravotního stavu, sociálních vazeb a dynamiky (Freeman M., 2007).

Nejznámější zooterapií je hipoterapie, která využívá koně. Hipoterapie spadá do oblasti rehabilitace ve zdravotnictví. Velmi často se využívá při neurologických a ortopedických problémech. Další velmi využívanou zooterapií je canisterapie, které je v této práci věnována samostatná kapitola. Canisterapie využívá k léčebným účelům psa. Dále je známá felinoterapie, neboli terapeutické využití koček. Škála zvířat, která působí terapeuticky až léčebně je ovšem mnohem širší. Mohou to být i různá drobná zvířata, např. morčata, ptáci a králíci.

Zooterapie není známá pouze v pedagogice, ale prolíná se do mnoha dalších oborů, které s pedagogikou spolupracují. Patří sem psychologie, gerontologie a geriatric, psychiatrie, sociologie, lékařství a veterinární medicína.

1.2 Historie zooterapie

„Zvířata, která nás znají nejlépe a nejintimněji, jsou naši domácí společníci. Od počátků domestikace mezi námi a našimi psy, kočkami a hospodářským zvířectvem existuje pradávnné a hluboké pouto, které přežilo století evoluce a změn“ (McElroyová, 1999, str. 27).

O tom, že zooterapie začíná už od první domestikace zvířat píší i další odborníci. Myslím, že zde se začínal prohlubovat vztah mezi zvířaty a lidmi. Proces, který se nazývá terapie ale musí být vzájemný. Domnívám se tedy, že terapie začala teprve v momentě, kdy se člověk naučil terapeutické schopnosti zvířat přijímat. *„Zvířata, jejich chování a jejich vliv na člověka se nedají pochopit bez společné evoluční historie, neboť člověk a zvíře jsou vždy v jedné nebo jiné formě společně propojeni“* (Leser, 2012, str. 11).

Vztah zvířete a člověka se budoval po dlouhá staletí. Dříve zvířata sloužila jako zdroj obživy a jako pomocná síla. Aby byl člověk dobře nakrmen a trochu si ulevil od těžké práce, tak se musel o zvířata dobře starat. A tak se postupně zvířata stávala zvířaty domácími. *„V této době již člověk převzal zodpovědnost za ochranu a péči o určitá zvířata a udělal je na sobě závislými“* (Leser, 2012, str. 11).

Vztah člověka se zvířaty má opravdu hodně bohatou historii. Ve starověku byla zvířata uctívána a některá zbožštěna. V Orientu se zvířata šlechtila pro

společenské účely. Ve středověku jsou především kvůli víře názory na zvířata odlišné (Lacinová, 2007). Křesťanská církev tvrdí, že zvíře je oproti člověku nedokonalé, a tak je automaticky podřízené a musí být ovládáno. Církvi v té době šlo hlavně o to, aby byli potlačeni jiné duchovní kultury, kde se zvířata uctívala. Přestože o zvířatech zde nebylo dobré mínění, tak jsou mnozí svatí na vyobrazeních provázeni psem. Aristoteles zase tvrdí, že zvířata jsou našimi bratry. Sepsal o tom dokonce několik dochovaných spisů (Huncovská, 2016, online: <http://wellbekind.blogspot.com/2016/12/zvirata-ve-stredoveku.html>). Ze středověku je dokonce dochován záznam z léčebného zařízení v belgickém Gheelu, kde zvířata byla využívána jako forma doplňkové terapie. Později se zvíře dostávalo i do dalších zařízení. V roce 1919 dokonce i do nemocnice v USA, kde byli využíváni psi (Lacinová, 2007).

Prvním velkým průkopníkem v systematičnosti a metodologii byl od roku 1960 B. M. Levinson. Levinson publikoval několik průkopnických prací v oblasti terapie se zvířaty. Novou vědní disciplínu pojmenoval „pet-facilitated therapy“. V překladu to znamená „zvířaty podporované terapie“ (Odendaal, 2007). „*Levinson zjistil, že jeho pes může sehrát pozitivní roli při komunikaci mezi ním a nedůvěřivým dítětem, neboť s pomocí psa mohl s takovým dítětem navázat kontakt*“ (Odendaal, 2007, str. 59). Levinson začal zvířata používat ve své psychiatrické praxi. Později spolupracoval s manželi Corsonovými, kteří pracovali v psychiatrické nemocnici v Ohio. Zvířata využívali pro pozitivní nonverbální komunikaci. Zvířata měla zajistit lásku, jistotu a sebedůvěru. Levinson zaznamenal u pacientů výrazné zlepšení. A to zvířata byla až poslední volbou. Všechny před tím využitě terapie selhaly (Odendaal, 2007). První stanovení zásad a metod proběhlo v roce 1982. V této době jsou v USA běžně využíváni psi terapeuti v domovech důchodců, léčebnách, věznicích, dětských domovech a ve školách (Nerandžič, 2006).

V České republice se začala zooterapie využívat na začátku 90. let minulého století. Formou canisterapie byla využívána při léčbě psychiatrických pacientů. Od roku 1986 se do ČR dostalo i léčebné využití koní formou rehabilitace (Nerandžič, 2006).

1.3 Typy zooterapie dle metod

Zooterapie se člení na různé metody podle toho, jak terapie probíhá. Většinou se používá více metod najednou a různě se prolínají. Použit se může samozřejmě pouze jedna metoda. Vždy záleží na požadavcích a možnostech daného klienta.

1.3.1 Animal Assisted Activities

Typ zooterapie se zkráceně nazývá „AAA“. V češtině název znamená „aktivity za pomoci zvířat“. Jde o „*přirozený kontakt člověka a zvířete zaměřený na zlepšení kvality života klienta nebo přirozený rozvoj jeho sociálních dovedností*“ (Freeman, 2007, str. 32).

Cíl AAA je především tzv. *aktivizace* člověka. Typickými prvky jsou zde hlazení, hry, procvičování komunikace, péče o zvíře apod. Těmito prvky se terapeutický tým snaží docílit zlepšování komunikace, lepší pohyblivosti, motivace, odbourávání stresové bariéry a uzavřenosti, apatie apod. Nejčastěji je AAA aplikována na klienty sociálních služeb a školských zařízení. Používá se buď samostatně, nebo před samotnou terapií.

1.3.2 Animal Assisted Therapy

Tato metoda terapie se zkráceně popisuje jako „AAT“. V českém jazyce název znamená „terapie za pomoci zvířat“. „*Cílený kontakt člověka a zvířete, zaměřený na zlepšení psychického nebo fyzického stavu klienta / pacienta*“ (Freeman, 2007, str. 33).

Cílem této metody je zlepšit fyzický a psychický stav osob. Je určena pro osoby s tělesným, mentálním či kombinovaným postižením, dlouhodobě nemocným, lidem s psychickou nebo fyzickou poruchou.

1.3.3 Animal Assisted Education

Zkratka je „AAE“. V českém jazyce název znamená „vzdělávací činnost“ nebo „edukace“. „*Přirozený nebo cílený kontakt člověka a zvířete zaměřený na rozšíření nebo zlepšení výchovy, vzdělávání nebo sociálních dovedností klienta*“ (Freeman, 2007, str. 34).

Tato metoda zooterapie má za cíl motivaci a podporu k učení a osobnímu rozvoji. Je určena buď pro skupinu osob nebo i jednotlivce. Praktikuje se formou různých besed, přednášek, ukázek apod.

1.3.4 Animal Assisted Crisis Response

Zkratka je „AACR“. Název v českém jazyce znamená „krizová intervence za pomoci zvířat“. „*Přirozený kontakt zvířete a člověka, který se ocitl v krizovém prostředí, zaměřený na odbourávání stresu a celkové zlepšení psychického nebo fyzického stavu klienta*“ (Freeman, 2007, str. 35).

Krizovou situací jsou v definici myšleny katastrofy, násilí, evakuace apod. Mezi techniky metody patří především empatie zooterapeutického týmu a motivace ke komunikaci.

1.4 Formy zooterapie

Freeman uvádí (2007, str. 36), že v rámci AAA, AAT, AAE se využívají tyto formy zooterapie:

- *Návštěvní program* – zooterapeutický tým dochází za klientem do zařízení nebo jeho domácnosti. Jedná se o nejpoužívanější formu zooterapie.
- *Jednorázové aktivity* – aktivity určené pro veřejnost nebo pro uzavřenou skupinu. Jedná se o besedy, přednášky, prezentace apod. Řadí se sem i pobytové programy za účelem ozdravování či vzdělávání.
- *Rezidentní program* – zvíře je natrvalo v zařízení či přímo u klienta.
- *Ambulantní program* – zvíře se nachází v ordinaci lékaře, školního psychologa apod. Zvíře zde odbourává stres, především u dětí.
- *Program péče o zvíře* – zvíře se používá k motivaci do práce, plnění povinností, zodpovědnosti, k podpoře návyků apod. Klient se o zvíře stará pod dozorem odborníka. Spadá sem i výcvik zvířat klientem, návštěvy útulku, farem, chovných stanic, zoo atd.
- *Zooterapie s asistenčním zvířetem* – asistenční zvířata slouží ke zvýšení klientovi samostatnosti a integraci do společnosti. Klienti zvířata využívají dle svých momentálních potřeb a vždy s ohledem na prevenci přetěžování zvířete.

Všechny formy terapie lze provozovat jednotlivě či ve skupině. Může se využívat více druhů zvířat při jednom sezení. Formy zooterapií lze i kombinovat s jinými terapiemi, např. s ergoterapií a arteterapií.

1.5 Organizace zabývající se zooterapií

International Association of Human-Animal Interaction Organizations (IAHAIO)

Jedná se o globální sdružení organizací, které se zabývají výzkumem, praxí a vzděláváním v činnostech zaměřených na zvířata. Především je myšlenka organizace postavená na vzájemné interakci zvířete s člověkem. V srpnu 2019 tato organizace získala ocenění Nejlepší nevládní organizace v Asii (online: <http://iahaio.org/>).

Delta Society

Delta Society je nezisková organizace s nejdelsí zkušeností. Delta Society na svých webových stránkách uvádí, že je pro ně primární pouto mezi zvířetem a člověkem. Věří, že zvíře zlepšuje celkové zdraví a pohodu. Organizace se zabývá canisterapií a nabízí různé vzdělávací programy (online: <https://www.deltasociety.com.au/>).

European Society for Animal Assisted Therapy (ESAAT)

Tato společnost založená v roce 2004 ve Vídni se zabývá pozitivními účinky v terapii mezi člověkem a zvířetem. Společnost vznikla především proto, aby zastřešila organizace pro terapii za pomoci zvířat (online: <https://www.en.esaat.org/>).

1.6 Legislativa

V České republice není zooterapie legislativně ukotvena. Její hranice určují především zákony:

- 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání, včetně provádějících vyhlášek,
- 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, vyhláška č. 137/2004 Sb. o hygienických požadavcích na stravovací

služby a o zásadách osobní a provozní hygieny při činnostech epidemiologicky závažných,

- 166/1999 Sb. o veterinární péči a o změně souvisejících zákonů v platném znění, včetně provádějících vyhlášek,
- 101/2000 Sb. O ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

U canisterapie se mohou provádět i hromadné aktivity, např. v rámci AAE. Při těchto činnostech musí být pořadatel registrován u Ústřední komise pro ochranu zvířat a pro konkrétní aktivity musí mít schválení (Tichá, 2007).

Zooterapeuta se mohou při terapeutických činnostech dotknout i normy týkající se sociálně právní ochrany dětí, dobrovolnické služby a sociální služby.

Pokud terapeut vykonává zooterapii za účelem zisku, tak se musí řídit živnostenským zákonem. Když nejde o činnost za účelem dosažení zisku, tak se terapeut řídí pravidly pro činnost občanského sdružení, které musí být registrováno u Ministerstva vnitra ČR (Tichá, 2007).

1.7 Členění zooterapie

Zooterapii lze provádět s různými zvířaty. Freeman uvádí, že terapeutickými zvířaty jsou zvířata malá domácí, hospodářská, volně žijící a exotická (Freeman, 2007). Dá se říci, že jsou vhodná všechna.

V bakalářské práci jsou uvedené zooterapie, které jsou nejvíce využívány v České republice. Patří sem jednoznačně canisterapie, která je níže popsána podrobněji. Dále hiporehabilitace a felinoterapie.

1.7.1 Canisterapie

Existuje více definic canisterapie. Vybrala jsem následující tři.

Galajdová říká, že „*canisterapie je označený způsob terapie, který využívá pozitivního působení psa na zdraví člověka, přičemž pojem zdraví je zde myšlen podle definice WHO (Světové zdravotnické organizace) jako stav psychické, fyzické a sociální pohody*“ (Galajdová, 1999, str. !!!).

Kalinová zase uvádí, že „*canisterapie je jednou z metod rehabilitace, která slouží k podpoře psychosociálního zdraví lidí všech věkových kategorií, při níž se využívá vztahu mezi člověkem a psem*“ (Kalinová in Eisertová, 2007, str. 60).

„*Základním principem léčebného využití psa je probouzení samoléčivých schopností člověka. K nim patří psychologické účinky antidepresivní, antistresové i aktivace pozitivního myšlení v životě*“ (Nerandžič, 2006, str. 34).

Myslím, že nejvíce vypovídající je definice Galajdové, která svým tvrzením zahrnuje i definice dalších dvou autorů. Nerandžič ve své definici ještě uvádí, že pes probouzí samoléčivé schopnosti člověka, kterým dopomáhá pozitivní myšlení.

1.7.2 Felinoterapie

Felinoterapie je terapie za pomoci kočky. Kočka je po psovi druhým nejčastěji chovaným zvířetem. Přesto, že pes a kočka mají k člověku nejbližší, je nutné tyto dvě odlišná zvířata neporovnávat. Člověk u kočky musí detailně sledovat její chování. Kočka má výraznou řeč těla. Díky tomu člověk pozná, jak se cítí a co sděluje svému okolí. Kočka může dát najevo svým postojem radost, rozvernost, strach, rozpolcenost, útok a ústup. Signály vysílá i postavením uší, kterými dává najevo klid, pozornost, nevěří, nejistotu, strach a obranu.

Kočka je především využívána k formě AAA a AAT.

V České republice se felinoterapií zabývá Nezávislý chovatelský klub (NCHK), který vznikl v roce 1995 v Mladé Boleslavi. NCHK začal chovem ušlechtilých a domácích koček. Až v roce 2003 vznikl při NCHK Odbor zooterapie (Hypšová, 2007).

Nejvíce využívanými plemeny koček jsou kočky siamské, javánské, mývalí, perské, ragdoll a sibiřské. Pro zooterapii jsou vybírány takové, které mají klidnou a vyrovnanou povahu a jsou přátelské k lidem.

Felinoterapii lze aplikovat u lidí všech věkových kategorií a s různými typy onemocnění a postižení. Indikace probíhá na základě individuálního posouzení. Mezi kontraindikace patří alergie, nesouhlas klienta, akutní stavy, otevřené rány apod.

1.7.3 Hiporehabilitace

„Zastřešující pojem pro aktivity spojené s rehabilitací člověka pomocí koně v nejširším smyslu slova“ (Vosátková, 2007, str. 215).

Hiporehabilitace má svá určitá specifika. Od ostatních zooterapií se liší zejména v oblasti využití koní pro terapeutické účely. Dělení typů dle Vízdalové (2007, str. 223-224):

- EAT – *Equine-Assisted Therapy* (terapie s pomocí koní) zahrnuje jakoukoli terapii, která je prováděna uznávaným terapeutickým zařízením. Patří sem např. aktivity z oblasti *horsemanship*.
- EFP – *Equine-Facilitated Psychotherapy* (podpůrná psychoterapie s koňmi) je léčba emocionálních poruch a poruch chování. Léčbu provádí odborníci s licenci v oblasti psychologie nebo psychiatrie. Koně využívají jako prostředníky interakce mezi klientem a odborníkem.
- EEL – *Equine Experiential Learning* (praktická výuka s pomocí koní) zahrnuje výukové programy pro populaci se speciálními potřebami a problémy.
- EAP – *Equine-Assisted Psychotherapy* (psychoterapie s pomocí koní) se využívá k léčbě psychických poruch.
- Hippotherapy (hipoterapie – odvětví fyzioterapie) je metoda, která využívá pohyb koně.
- Therapeutic riding (terapeutické ježdění) využívá koně k volnočasovým, sportovním, terapeutickým, rehabilitačním a vzdělávacím aktivitám. Podporuje fyzické, kognitivní, emocionální a sociální oblasti člověka se speciálními potřebami.

Hiporehabilitace se člení do tří oblastí. První z nich je hipoterapie. „Hipoterapie je metoda, která využívá pohyb koňského hřbetu a jeho přenos na člověka. Je to pokus o soulad pohybu koně a člověka“ (Nerandžič, 2006, str. 92).

Další oblastí je léčebné pedagogicko-psychologické ježdění, které se využívá při léčbě psychických poruch.

Poslední oblastí je parajezdectví, které zahrnuje veškeré sportovní aktivity s koňmi, které provozují lidé se speciálními potřebami.

Nejčastěji se pro hiporehabilitaci využívají plemena: český teplokrevník, slezský norik, anglický plnokrevník, hucul a hezdecký pony.

Hiporehabilitaci využívají klienti s různým typem postižení. *„Jako nejvhodnější se jeví pro hipoterapii pacienti, jejichž obtíže vycházejí z vývojových nedokonalostí a poruchy, při nichž je nějakým způsobem narušen některý z rytmických dějů v organismu, ať už se jedná o chůzi, dech, řeč či střídání kontrakce s relaxací svalových skupin“* (Vízdalová, 2007, str. 247).

V hipoterapii vzniká kontraindikace hlavně u klientů, kteří se koní bojí. Dále u klientů s infekčním onemocněním, těžším onemocněním srdečního a cévního aparátu, vysokým krevním tlakem, nestabilní epilepsií, křehkými a lomivými kostmi, deformitami páteře, akutní aseptickou nekrózou a klientů s alergií na koňskou srst a prach.

2 Canisterapie

Psi jednoznačně patří k nejoblíbenějším domácím zvířatům. A jsou to právě psi, kdo má nejlepší schopnost porozumět lidským sociálním signálům.

2.1 Terminologie

Canisterapie doslova znamená „lčba pomocí psa“ (Galajdová, 2011) canisterapii řadí k pocitu, který v člověku pes vyvolává. Tento pocit má pozitivní vliv na lidskou psychiku. *„Řekla bych, že to je: duši hojící pocit, který v nás zanechává kontakt s milým a bezprostředním psem, pocit, že nejsme sami, že někoho zajímáme a že někdo nás má rád a těší se na nás. Pociť, který nám pomáhá čelit každodenním trampotám a dává vůli jít životem dál“* (Galajdová, 2011, str. 15).

Canisterapie rozvíjí klienty v komunikaci, jemné a hrubé motorice. Motivuje podílet se na vlastním léčebném procesu.

2.2 Canisterapie v České republice

Canisterapie se do ČR dostala poprvé v roce 1993, kdy se začaly rozvíjet organizované aktivity se psy. Postupně se začal tvořit systém a metodika terapeutického využívání psů. Mezi první sdružení zabývající se canisterapií bylo FILIA, které funguje dodnes. Později, v roce 1995, byla založena *Asociace zastánců odpovědného vztahu k malým zvířatům* (AOVZ). Díky členům této asociace se canisterapie v ČR posunula velkým krokem kupředu. V roce 1997 vznikla *Canisterapeutická společnost*, která zavedla atestaci pro psy a návštěvní program. Canisterapie se dostávala do povědomí laické společnosti. Od roku 2001 vznikaly samostatné regionální organizace, mezi kterými chyběla spolupráce. Vývoj canisterapie tedy nebyl jednotný. V roce 2003 sdružení FILIA uspořádalo Mezinárodní seminář o zooterapiích, na kterém zástupci většiny organizací a sdružení učinili významný krok pro sjednocení pravidel canisterapie. Po dohodě zástupců byla založena *Canisterapeutická asociace* (CTA). CTA v současnosti pracuje na vytváření normativů a usiluje o to, aby canisterapie byla uznána jako léčebně podpůrná rehabilitační metoda (Tichá, 2007).

2.3 Účastníci canisterapie

Canisterapie se účastní velké množství subjektů. Patří sem Canisterapeutický tým, který tvoří psovod a pes, klient, dobrovolník, rodina, chovatel, zařízení, odborníci, veterinární lékař a canisterapeutické sdružení. V canisterapeutickém procesu působí účastníci přímo i nepřímo. Nepřímo působící je např. veterinární lékař, který dohlíží na zdravotní stav psa, ale při canisterapii není přítomen.

2.4 Metodika canisterapie

Metodika canisterapie se dělí podle metod na AAA, AAT, AAE, AACR. Tyto metody jsem již popisovala při metodice zooterapie. Dále se odlišují tím, zda je canisterapie skupinová či individuální. Další dělení je podle místa a intenzity canisterapie. Sem patří canisterapie rezidentní, pobytové, jednorázové aktivity a krizové intervence.

Cílem canisterapie je rozvoj, udržení nebo podpora schopností a dovedností v oblasti motoriky nebo psychosociální oblasti. Využívá se při terapeutických, prožitkových, výukových a podpůrných aktivitách. Dále se využívá jako motivace k prohlubování kontaktů s klientem a okolím (Tichá, 2007).

Cílem metodiky canisterapie je co možná největší pozitivní prohloubení vzájemného kontaktu s klientem. Metodika zaručuje to, aby nedocházelo k chybám, které se mohou při procesu stát. Chyby pramení především z neznalosti a neodbornosti terapeutů a ze špatné informovanosti okolí. Terapeut musí dobře znát svou cílovou skupinu klientů a vhodně aplikovat formu terapie. S klienty jednat citlivě a podle zásad. Zároveň musí zajistit bezpečnost svého zvířete. Pes musí mít radost z kontaktu s člověkem. *„Důležitá je otevřenost a takové stanovení pravidel, které umožní rozvoj oboru a objevování nových možností, konkrétních aktivit, metod i forem a zároveň zajistí odbornost, bezpečnost a zamezí zneužívání zvířat a negativnímu působení na klienta“* (Tichá, 2007, str. 72).

2.5 Proces canisterapie

Před započítím canisterapie musí být splněny základní podmínky ze strany klienta, zařízení a canisterapeutického týmu. Důležité je vybrat vhodné prostředí, stanovit čas a společná pravidla, stanovit pro klienty vhodnou formu canisterapie.

Terapeut s vedením sepíše smlouvu o praktikování canisterapie. Důležitý je i souhlas klientů s aplikováním procesu. U nezletilých a nesvéprávných souhlas podepisují zákonní zástupci.

Terapeut se seznámí s personálem, se kterým bude přicházet při procesu do styku, a který pečuje o klienta. Vhodné je, když se kontaktní osoba zúčastňuje canisterapie, aby pomáhala naplňovat a stanovovat cíle procesu. Tato osoba předává terapeutovi důležité informace o chování klienta, jeho vztahu ke zvířatům, nemoci, postižení apod.

Před zahájením musí být klient na proces naladěný a pes připraven. Při první terapii se klient seznamuje se psem. Terapeut musí být připraven na různé situace, které mohou nastat. Klient může mít ze psa strach, projevovat nezáměr nebo naopak příliš velký zájem. Důležité je stanovit pravidla, aby se korigoval vhodný přístup k psovi. Při dalších návštěvách terapeut s personálem stanoví cíle, které se mohou různě upravovat podle potřeb klienta.

Po setkání terapeut konzultuje proces s odborníkem, který je do terapie prakticky zapojen. Terapeut si zaznamenává po skončení návštěvy průběh procesu, zvláštnosti či úspěchy. Po setkání nastává relaxace psa.

2.6 Pes a dítě

„Důležitost přátelství dítěte se zvířetem pro podporu citového i rozumového vývoje dítěte je nesporná a výzkumy z celého světa opakovaně potvrzují, že vztah dítěte ke zvířeti napomáhá rozvoji sebevědomí, pocitu zodpovědnosti, samostatnosti a schopnosti zapojit se do společnosti“ (Galajdová, 1999, str. 33).

Pes u dětí rozvíjí fantazii a stává se pro ně přítelem nebo dokonce sourozencem. Psovi říkají svá tajemství a rozmlouvají s ním. Pes je tichým a trpělivým posluchačem, který nekritizuje a neposmívá se. Děti se učí, jak se mají správně k živému tvorovi chovat

a chování zrcadlí i do svého okolí. Pes učí sociálnímu chování. Rozvíjí u dětí empatii, ohleduplnost, soucit, respekt, komunikační schopnosti apod.

Profesor Zdeněk Matějček uvádí určité věkové hranice, ve kterých mají děti odlišné chápání chování psa. Dítě do tří let bere psa jako velmi zajímavou pohyblivou hračku. U předškolních dětí a mladších školáků má pes výchovnou funkci a to díky jeho reakcím a zpětné vazbě. Děti jsou již schopné hry se psem. Na interakci mezi psem a dítětem je ještě nutný dohled. Ve věku osmi let získává pes nezastupitelný a osobitý význam, protože dítě díky psovi rozvíjí ohleduplnost, odpovědnost a pečovatelské postoje. Starší školáci jsou již schopni psa cvičit a starat se o něj se vším všudy. V dnešní době existuje řada sportů, které starší děti se psem nadšeně vyhledávají. Patří sem např. agility a dogdancing. Pes dítěti zajišťuje zajímavé trávení volného času a ovlivňuje celý jeho pozdější životní styl. Mladiství, kteří se věnují psům jsou sebevědomější a je u nich velmi malá pravděpodobnost, že sklouznou k rizikovým vlivům (Galajdová, 1999).

Canisterapie u dětí má stejnou metodiku, která je popsána výše. Velmi důležité je vybrat vhodné cíle a aktivity, které vedou k psychomotorickému, kognitivnímu, emočnímu a sociálnímu rozvoji. Přínos do rozvoje je pozorován jak u intaktních dětí, tak u dětí se specifickými potřebami (Tichá, 2007).

3 Děti se speciálními vzdělávacími potřebami

Děti se speciálními vzdělávacími potřebami ovlivňují různé faktory. Rozdělují se na vnitřní a vnější. Mezi hlavní vnitřní faktory patří biologicky podmíněné (genetická výbava, činnost nervové soustavy apod.). Mezi vnější patří sociální faktory (výchova, integrace, inkluze apod). Faktory na sebe navzájem působí různou měrou (Tichá, 2007).

Při postižení prožívají dítě a jeho rodina velmi náročnou životní situaci. Postižení může zasáhnout i více složek, je dlouhodobě působící, má zatěžující vliv, zvyšuje stres, způsobuje frustraci a řadu konfliktů. Důležité je to, v jaké míře se dítě se svým handicapem vyrovná. Často se stává, že u lidí s postižením vystoupí do popředí nežádoucí vlastnosti. Patří sem: egocentrismus, negativismus, závislost a nesamostatnost, obtíže v sociálním styku aj. Lidé s postižením mohou trpět nízkým sebevědomím, depresemi a pocity viny. Velmi důležitý je přístup okolí, který by měl přinášet povzbuzení a pocit důvěry (Vágnerová a kol, 2001).

3.1 Terminologie

Pojem speciální vzdělávací potřeby se začal používat v angloamerické oblasti začátkem sedmdesátých let a nahradil tím pojem handicap. Kratochvílová uvádí, že spojení *dítě se speciálně vzdělávacími potřebami* je v dnešní době inkluze zastaralý. Navrhuje alternativu „*děti se speciálními potřebami*“ (Kratochvílová, 2013). Kasíková a Straková se zase přiklání k pojmu „*žák s rozmanitými schopnostmi*“ (Kasíková, Straková, 2011).

Výchovou a vzděláváním dětí se speciálními vzdělávacími potřebami se zabývá speciální pedagogika. „*Speciální pedagogika je disciplína orientovaná na výchovu, vzdělávání a celkový osobnostní rozvoj znevýhodněného člověka s cílem dosáhnout co možná nejvyšší míry jeho sociální integrace, a to včetně pracovních a společenských možností a uplatnění*“ (Slowík, 2016, str. 15).

Terminologie speciální pedagogiky se opírá o současný vývoj. Používají se termíny jako znevýhodnění, handicap, porucha, sociální a zdravotní znevýhodnění apod. Důvodem je to, že řada pojmů je převzata z lékařské terminologie a nyní se vytváří nová pedagogická terminologie (Fisher a kol, 2014).

Slowík popisuje postižení jako ztrátu nebo omezení schopností vykonávat činnost způsobem nebo v rozsahu, který je pro člověka považován za normální. Znevýhodnění ztotožňuje s pojmem handicap a definuje ho jako omezení vyplývající pro jedince z jeho vady nebo postižení, které ztěžuje nebo znemožňuje, aby naplnil roli, která je pro něj normální (Slowík, 2016). Valenta postižení popisuje jako disabilitu – omezení funkce, ztráta orgánu, části těla apod. A handicap popisuje jako znevýhodnění jedince s disabilitou ve společnosti (Valenta, 2014).

Dalšími pojmy jsou vada, porucha a defekt, které Světová zdravotnická organizace definuje jako narušení (abnormalitu) psychické, anatomické či fyziologické struktury nebo funkce (WHO, 1980).

3.2 Legislativa

Do základní speciálně-pedagogické legislativy patří školský zákon č. 561/2004 Sb. Konkrétně vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů nadaných se zabývá § 16. Zákon dítě, žáka a studenta se speciálními vzdělávacími potřebami definuje jako osobu, „*kteřá k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění nebo užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními potřebuje poskytnutí podpůrných opatření*“ (zákon č. 561/2004 Sb.).

Vzdělávání znevýhodněných dětí, žáků a studentů ošetřuje s účinností od 1. září 2016 vyhláška MŠMT ČR č. 27/2016 o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. Nachází se zde i pravidla pro vypracování individuálního vzdělávacího plánu, informace týkající se asistenta pedagoga a další podpůrná opatření. Tato vyhláška nahrazuje vyhlášku č. 73/2005.

3.3 Vymezení

Jak je již výše uvedeno, výchovou a vzděláváním dětí se speciálními vzdělávacími potřebami se zabývá obor speciální pedagogika. Speciální pedagogika spolupracuje s dalšími obory. Opírá se o poznatky z biologie, medicíny, psychologie, sociologie a filozofie. Patří sem ale i technické obory, ekonomie a právo (Farrell, 2008).

Speciální pedagogika se dále strukturuje na další podobory, které se rozdělují na:

- somatopedii,
- tyflopédie,
- surdopedie,
- psychopedie,
- logopedie,
- etopedie,
- speciální pedagogiku osob s dílčími nedostatky,
- speciální pedagogiku osob s kombinovaným postižením.

Somatopedie (v současné době spíše pedagogika osob s tělesným postižením se zabývá edukací osob s tělesným a zdravotním postižením. Předmětem tohoto oboru je školní vzdělávání s rozšířením o oblast rané péče, profesního vzdělávání, pracovní uplatnění, ucelenou rehabilitaci (Vítková, 2014).

Tyflopédie se zabývá edukací osob se zrakovým postižením. *„Za osobu se zrakovým postižením (z pohledu tyflopédie) považujeme toho jedince, který i po optimální korekci (medikamentózní, chirurgické, brýlové apod.) má v běžném životě problémy se získáváním a zpracováním informací zrakovou cestou – například čtení černotisku nebo zraková orientace v prostoru (Vításková, Ludíková, Souralová, 2003 in Slowík, 2016).*

Surdopedie se obor, který se zabývá jedinci, kteří mají postižení v oblasti vnímání sluchem. Dříve se tímto postižením zabýval obor logopedie. Později přes příliš velké odlišnosti v přístupu k těmto lidem se vytvořil samostatný celek surdopedie (Langer, 2014).

Psychopedie se zabývá výchovou a vzděláváním osob, které mají znevýhodnění v oblasti mentální (Fisher, Svoboda, 2014). Slowík (2016) uvádí, že psychopedie se také zabývá jedinci s psychickou poruchou nebo onemocněním. Prioritou je však mentální postižení.

Jedinci, kteří mají problémy s přizpůsobivostí v běžném sociálním prostředí, respektováním autorit a společenských pravidel jsou zahrnuty pod pojem poruchy chování. Poruchami chování se zabývá etopedie (Slowík, 2016).

Speciální pedagogika osob s dílčími nedostatky se zabývá edukací jedinců s poruchami učení, které souvisí i s vývojem řeči, myšlení, nedostatečnou prostorovou nebo pravolevou orientací, deficitem paměti, omezením motorických schopností nebo schopností vnímání rytmu (Zelinková, 2005; Vitásková, 2003 in Slowík 2016).

I když se různá postižení definují zvlášť, tak se můžeme často setkat s kombinací dvou a více poruch a vad u jednoho člověka. Někdy je velice složité stanovit primární postižení. Nejčastěji se vyskytuje kombinace mentálního postižení s tělesným či se smyslovými vadami (Slowík, 2016).

3.4 Integrace a inkluze

Integrace a inkluze jsou ve speciální pedagogice velice důležité a dnes všem známé pojmy. Moderním a současným pojmem je inkluze. Integrace však zůstává využívána v mezinárodní terminologii. Pojem používá i WHO (World Health Organizatin – světová zdravotnická organizace). Ta například popisuje škálu stupňů integrace.

Slowík (2016) uvádí, že integrace je všemi velmi známý pojem. Stále však zůstává obsahově obtížně srozumitelný. Tento pojem přiřazuje k *socializaci*, tedy k začlenění člověka do společnosti. Když se ale mluví o integraci, tak jde o začlenění znevýhodněného člověka do společnosti. Jesenský (in Slowík, 1995) integraci definuje jako „*spolužití postižených a nepostižených při přijatelně nízké míře konfliktности vztahů těchto skupin*“.

Inkluze je podle Anderlikové (2014) založena na rovnocennosti jedinců. Jedinci bez ohledu na své znevýhodnění vytvářejí společnost, která dosahuje cenných výkonů a přispívá k budování celku. Na společnosti se tedy podílejí všichni bez rozdílu.

Rozdíl mezi integrací a inkluzí spočívá v tom, že při integraci stále ještě vnímáme rozdíly mezi lidmi se znevýhodněním a lidmi intaktními. Při inkluzi nejsou žádné dvě skupiny, ale prostě lidé, děti a mladiství, které mají různé potřeby. U inkluze

jsou tedy prostě jen lidé, kteří spoluvytvářejí a spolurozhodují. Nesmí dojít ke přizpůsobování určitých skupin společnosti. Integrací chápeme začlenění dosud vyčleněných osob. U definice zaznívá ještě předchozí vyloučení ze společnosti (Anderliková, 2014).

Vzdělávací politika České republiky usiluje od počátku druhého desetiletí 21. století o zajištění rovnoprávnosti všech osob ke vzdělávacím příležitostem a s tím související pracovní praxí. MŠMT vytvořilo nový dokument, který má posílit inkluzivní výchovu a vzdělávání na všech typech a stupních škol. Implementuje metody a principy pro inkluzivní vzdělávání na všech úrovních školského systému. Inkluze se u nás postupně rozvíjí (Hájková, Strnadová, 2010).

Inkluzivní modely v České republice se však potýkají se závažnými organizačními, legislativními, personálními, ale i metodicko-didaktickými nedostatky (Hájková, Strnadová, 2010). Pedagogům chybí potřebné speciálně-pedagogické vzdělání, které je potřeba uplatnit ve třídě se znevýhodněným žákem. Pedagogové se často dostávají do nepříjemných situací. Žáci bez správné metodiky a přístupu mohou být vyčleňováni svými spolužáky. Inkluze je tak prakticky nereálná.

4 Praktická část

4.1 Cíl a předmět bakalářské práce

Cílem bakalářské práce je zmapovat a popsat, jak zooterapeuti (zejména canisterapeuti) reflektují, popisují a hodnotí roli zooterapie při práci s dětmi se specifickými potřebami.

4.2 Metoda výzkumu

Pro metodu sběru dat byla použita sekundární a obsahovou analýzu autorských závěrečných prací zooterapeutů, kteří pracují s dětmi se specifickými potřebami.

4.3 Technika sběru dat

Při dalším kroku byly vybrány práce, které se týkají zooterapie a práce s dětmi se specifickými potřebami. Pro výběr vhodných textů byla použita rešeršní strategie. Jednotlivé texty byly očíslovány a všechny přečteny. Po přečtení textů vypsány základní kategorie, kterými se texty zabývají (klíčová slova): „pes, zvíře, zooterapie, canisterapie, klient/pacient (senior, dítě), rodina. Po tomto seznamu byly znovu všechny texty přečteny a revidovány do seznamu kategorií. Klíčová slova byla v textech podtrhávána barevně, např. slovo pes = žlutá barva; slovo zvíře = oranžová barva atd. Dále byla realizována kvantifikace pomocí vytvořené tabulky, ve které je uvedeno: označení kategorie a počet výskytů dle čísla textu. Podle této tabulky bylo vybráno pro tvorbu práce celkem 11 závěrečných textů. Vybrané texty se týkají zooterapie a dětí se specifickými požadavky. Ve zbylých vyřazených textech byla popisována jiná cílová skupina, nejčastěji senioři. Některé vyřazené texty byly na téma vodících psů a hipoterapie, která zasahuje do medicíny a je součástí fyzioterapie.

Celkový počet závěrečných prací je 32. Počet stran je v intervalu od 1 strany po 6 stran. Celkový počet stran textů je 97.

4.4 Vzorek respondentů

Respondenty pro bakalářskou práci jsou zkušení i začínající zooterapeuti, kteří se přihlásili do projektu: „Nová řešení pro rozvoj kompetencí ZOO-terapie v sociální práci“. Tento projekt pořádá tým ELVA HELP z.s.

Každý účastník tohoto projektu měl za úkol napsat závěrečnou práci na téma: „Jaké možnosti nabízí ZOO-terapie v sociální práci“. Práce měla být ve formě kazuistiky nebo příklad dobré/špatné praxe. Tyto závěrečné práce byly použity pro vyhotovení obsahové analýzy.

4.5 Způsob realizace výzkumu

Pro lepší informovanost a znalost zooterapie jsem přihlásila do projektu: „Nová řešení pro rozvoj kompetencí ZOO-terapie v sociální práci“. Projekt organizuje tým ELVA help z.s.

Organizace ELVA help z.s. funguje od roku 2002 a její poslání je podporovat na životní cestě osoby, které mají zdravotní či sociální handicap. Organizace je od roku 2007 registrovaným poskytovatelem sociálních služeb dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Hlavním úkolem organizace je poskytování odborných sociálních služeb:

- základní a odborné sociální poradenství v celé ČR,
- sociální rehabilitace v Libereckém kraji: canisterapie, výcvik psů-asistentů, výcvik asistenčních psů.

Účastí v tomto projektu jsem se dozvěděla spoustu užitečných informací. Zároveň mě na tomto místě napadlo téma mé bakalářské práce. K realizaci výzkumu mi byly poskytnuty závěrečné práce dalších účastníků tohoto projektu.

Ze závěrečných prací mých respondentů byla vybrány klíčová slova, tedy ta, která se v pracích vyskytují nejčastěji. Z těchto slov byly vytvořeny základní kategorie: pes, zvíře, zooterapie, canisterapie, klient a rodina. V bakalářské práci je popsáno, co

o těchto kategoriích respondenti píšou, co si myslí, zda se v názorech shodují. Nejčastějším slovem v závěrečných pracích je slovo „pes“. Celkem se objevilo ve 29 pracích. Dalším je slovo „zvíře“, které se objevilo ve 25 pracích. „Zooterapie“ ve 24 pracích. „Klient/pacient“ (zahrnutý jsou: senior a dítě) ve 24 pracích. „Canisterapie“ ve 21 pracích. A nakonec slovo „rodina“, které se objevilo ve 14 pracích. Z těchto slov byla vytvořena tabulka, která je podkladem pro celou bakalářskou práci.

4.6 Základní kategorie

Níže jsou popsány jednotlivé kategorie, které se v textech respondentů objevily nejčastěji. Jsou to kategorie: pes, zvíře, zooterapie, canisterapie, klient a rodina.

4.6.1 Pes

Obsahovou analýzou závěrečných prací zooterapeutů bylo zjištěno, že pes je nejčastěji používaným zvířetem pro zooterapii. Řada respondentů má svého psa doma a popisuje jeho pozitivní účinky na lidskou psychiku. Popisují své pocity při soužití se psem. Když je člověk smutný, tak to pes cítí a přijde se nechat mazlit. Pes má navíc vyšší tělesnou teplotu než člověk, takže dokáže zahřívát a uvolňovat lidské tělo. Jeden z respondentů se zmiňuje o tom, že se dostal do tíživé životní situace a následně se u něj projevil deprese. Odborníci mu neustále předepisovali léky, ale této osobě pomohl právě pes, kterého si pořídil. Každý den s ním musel chodit na procházky a starat se o něj. Postupně procházky prodlužoval a začal dělat psí sporty. Pes se zde stal největším odborníkem. Zařídil svému pánovi dostatek pohybu na čerstvém vzduchu, upozorňoval ho, že je tu s ním a potřebuje jíst a pít. Odvděčil se mu svou společností a teplým kožichem.

Další respondenti popisují, že procházka se psem je velmi povzbuzující, pomáhá utřídit myšlenky, uklidnit se a zároveň má vliv na fyzickou kondici. V rámci procházky se psem navíc člověk unikne městskému ruchu.

Tito respondenti neprovozují zooterapii. Někteří viděli proces zooterapie a jiní teprve zjišťují, jak a kde se dá uplatnit. Řada respondentů popisuje konkrétní klienty, u kterých si myslí, že by canisterapie pomohla. Nejvíce mluví

o poruchách autistického spektra u dětí, kde by pes mohl pomoci odbourat nejistoty a sociální izolovanost. Dalšími velmi častými klienty jsou senioři.

Nikdo z těchto respondentů nepopisuje psa ani canisterapii negativně.

Jsou tu i respondenti, kteří canisterapii aktivně provozují. Tito zkušenější respondenti používají psa v uceleném procesu canisterapie. Jejich práce se psem má jasný důvod a cíl. Pes zooterapeutům pomáhá k uvolnění atmosféry a posílení pocitu bezpečí a jistoty. Tyto potřeby jsou pro člověka jedny z nejdůležitějších. Dále psa popisují jako motivační prostředek ke komunikaci s klienty. O psovi mluví jako o prostředníkovi mezi lidmi a okolním světem.

Opět nejvíce popisují psa při práci s dětmi s poruchou autistického spektra. Se psem ale pracují i u klientů s mentálním, tělesným a smyslovým postižením, s vadami řeči nebo jinými poruchami komunikačních dovedností a se specifickými poruchami učení a chování.

Respondenti také popisují zařízení, kde se pes může nejvíce uplatnit. Jsou to základní školy pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, mateřské školy pro děti se speciálními potřebami, dětské domovy, výchovné ústavy, stacionáře, nemocnice, domovy pro seniory aj.

4.6.2 Zvíře

Zvíře je druhým nejpoužívanějším slovem závěrečných prací. Jelikož se jedná o téma zooterapie, tak se zvíře v pracích respondentů objevuje na mnoha místech a jedná se o různá zvířata. Nejčastěji je k zooterapii používán pes, ale respondenti popisují i jiná zvířata. Jsou to například kočky, koně, morčata nebo i králíci a další.

Drobná zvířata jsou po psovi nejvíce popisovanými zvířaty v závěrečných pracích. Do této skupiny patří: králíci, morčata, křečci, papoušci, rybičky aj. Tyto zvířata se využívají především v domovech pro seniory a azylových domech. Respondenti uvádějí, že drobné zvíře by bylo vhodné i u dětí v ústavní péči. Výhodou drobných zvířat je, že nepotřebují příliš velký prostor ke spokojenému životu. Zvíře pak nemusí za klienty dojíždět, ale nachází se přímo v budově. Klienti se se zvířetem mohou mazlit, ale také se o něj starají. Podmínkou je samozřejmě pravidelná kontrola

u veterinárního lékaře a kontrola zdravotního stavu, udržování čistoty, pravidelná strava a klidné prostředí. Umístění zvířete přímo v budově může mít i špatné následky, jako jsou opomíjené alergie klientů, zvíře může být hlučné, klienti mohou zvířata překrmovat nebo s nimi špatně zacházet.

Dalším velmi používaným zvířetem je kůň. Kůň spadá do oblasti rehabilitace ve zdravotnictví, ale stále svou podstatou spadá i do zooterapie. Respondenti uvádějí, že hippoterapie má stejný vliv na člověka jako jiné zooterapie v oblasti lidské psychiky. Hipporehabilitace je ale velmi prospěšná při ortopedických a neurologických problémech.

Dalším diskutovaným zvířetem je kočka. Vliv kočky respondenti popisují především v rodinách, kde si kočku pořídí. Nikdo ve své práci nepíše o tom, že by provozoval zooterapii s kočkou. Přesto taková terapie existuje, ale není tak často používaná jako jiné zooterapie.

Respondenti popisují obecně dobrý vliv zvířete na člověka. Zaměřují se na cílové skupiny u jednotlivých zvířat. Toto zaměření je velmi o individuálních potřebách daného klienta. Někteří respondenti popisují práci se seniory s morčetem a jiní respondenti k zooterapii využívají psa. Hiporehabilitaci může využít člověk, který je nevidomý a taky člověk, který je po mozkové mrtvici. Aplikace různých zvířat do cílových skupin je velice široká.

Zkušení respondenti ve své práci uvádí, že zvíře je vždy a pouze koterapeut. Role koterapeuta znamená, že zvíře je prostředníkem, nikoli cílem. Terapeut v procesu zooterapie je vždy člověk.

Respondenti také popisují, že zvířata se musí pečlivě vybírat. Pracuje se pouze s těmi, kterým je kontakt s člověkem příjemný. U těchto zvířat probíhá od malička správná socializace. U zvířat se od malička sleduje jejich empatie a posiluje se dobrý vztah k lidem.

4.6.3 Zooterapie

Dalším používaným termínem je zooterapie. Respondenti tento termín vážou především k projektu: „Nová řešení pro rozvoj kompetencí ZOO-terapie v sociální práci“. Píší o tom, že o zooterapii je příliš málo informací. Nejen, že sami respondenti,

kteří se o toto téma zajímají musí informace těžce shánět, ale malá informovanost je i v široké veřejnosti, přestože zájem o tuto činnost neustále stoupá. Lidé si pod pojmem zooterapie v tom nejlepším případě představí polohujícího psa. V tom horším případě si představí výlety do zoo. Zooterapie je ovšem velmi rozsáhlý obor, ke kterému se váže i mnoho pojmů. Respondenti proto často ve svých pracích píší o projektu, který jim byl přínosem. V projektu se dozvěděli, nebo si ujasnili, základní pojmy a rozdělení. Co ale bylo pro účastníky kurzu nejvíce ocenitelné, byly příklady z praxe. Praxí se totiž nejlépe spojí všechny získané teoretické poznatky. Ještě více efektivní by bylo, kdyby mohli tuto praxi i vidět, ale to by mohlo být pro některé klienty stresující. Klient se soustředí na zvíře a na toho, kdo se zvířetem přišel a další člověk v místnosti by mohl celou terapii narušovat. Zde vyplývá otázka, jak je velmi těžké pro respondenta a jeho zvíře se dostat k praxi a samostatné činnosti. Jsou tací, kteří mávnou rukou, vezmou psa a prostě zkusí. Naberou zkušenosti a později se z nich stanou dobří terapeuti. V takovém případě ale za sebou mohou nechat spousty zklamaných klientů a v horším případě mohou i někomu ublížit. Pak zde jsou lidé, kteří se zooterapii chtějí věnovat, ale nejprve mají potřebu se vzdělávat. Takový směr postupu je logický a mohl by být i efektivní. Problém spočívá v tom, že je málo kurzů a lidé se takřka nedostanou k praxi.

Účastníci také píší o tom, že se zúčastnili více kurzů o zooterapii, ale informace se jim nezdály tak kvalitní. Stejně jako v jiných oborech, tak i u zooterapie, je třeba myslet na profesionalitu. Zde totiž nestačí mít zvíře, které je vhodné pro tuto oblast, ale kompetentní musí být především člověk, který se zvířetem pracuje. Tento člověk, zooterapeut, musí o svých klientech vědět potřebné informace a podle těchto informací by měl umět s takovými klienty pracovat. Jak je již napsané výše, zvíře působí v zooterapii jako koterapeut.

Někteří respondenti píší o tom, že by se mohl převzít určitý koncept fungování zooterapie z jiných zemí. Nebo by stačilo se tímto konceptem alespoň inspirovat, protože v České republice dosud není povědomí o zooterapii na takové úrovni, jako v jiných evropských, ale i zámořských zemích. V České republice je u metodologie zooterapie volný systém. Každý si tak může průběh terapie nastavit podle sebe.

Zkušenější zooterapeuti popisují, že jejich největším úskalím je nutná administrativa a shánění kompetentních kolegů. V tomto kontextu diskutují o tom, že

jsou „zooterapeuti“, kteří jsou spíše spontánními dobrovolníky bez specifických znalostí, s menší nebo větší mírou zkušeností v oblasti výcviku psů. Výcvikem jsou zde myšleny různé sporty se psy jako jsou agility, sportovní kynologie atd. A pak jsou tu zooterapeuti, kteří jsou odborníci v oblasti práce s lidmi pedagogického, zdravotního či sociálního zaměření, kteří vnímají zooterapii jako odborný nástroj, jeden z významných prvků intervence ve vztahu ke klientům, pacientům, lidem s jakýmkoliv znevýhodněním. Je tu i třetí skupina lidí, kteří se zúčastní canisterapeutických zkoušek a dál se terapii nevěnují. Zkoušky totiž nejsou dostatečnou přípravou pro samotný proces zooterapie. Nepřipraví se ani pes a ani jeho psodod.

Zooterapeuti využívají k procesu zooterapie různé postupy. Jsou zde respondenti, kteří používají ucelenou terapii, kterou provádějí s cílovou skupinou s jasným cílem a postupem. Někteří respondenti provádějí pouze aktivizaci s klienty, která slouží k uvolnění člověka, eliminaci zábran, rozmluvení, rozveselení atd. Jsou i typy zooterapie jako vzdělávání za pomoci zvířat a krizová intervence za pomoci zvířat, kterou ale žádný respondent ve své práci nezmiňuje.

Zooterapii respondenti provozují v různých zařízeních. Nejvíce v domovech pro seniory, kde využívají hlavně psa, ale i další zvířata. V těchto zařízeních jsou vhodná stacionární zvířata (drobná), která mohou být přímo v budově a působí zde jako zvířata k aktivizaci. Dále to mohou být mateřské a základní školy. Ve školách se pracuje s dětmi s vývojovými poruchami, speciálními poruchami učení nebo s mentálním postižením, ale i s vadami řeči, ADHD a s dětmi s poruchou autistického spektra. Někteří respondenti píšou, že ve školách jsou stále ještě na pochybách, zda do budovy povolit zvířatům vstup. Jedná se především o běžné mateřské a základní školy, kde mají strach z hygienických důvodů.

Dalším vhodným prostorem pro zvíře je spolek, který se věnuje lidem s vážným duševním onemocněním. Toto zařízení popisuje jeden z respondentů. Ve spolku by vyčlenili prostor, kde mohou být různá drobná zvířata (želva, rybičky, drobní savci...). O tyto zvířata by se starali klienti s vyškoleným zooterapeutem. Zooterapeut by mohl s klienty vhodně pracovat a stanovit cíle a jednalo by se o cílený kontakt zaměřený na zlepšení psychického stavu klientů. Spolek by toto rozhodnutí stálo spousty zařízením, se kterým jsou spojené i potřebné náklady. Dalším popisovaným prostředím pro

zooterapii jsou stacionáře pro osoby s postižením. Do těchto prostor přichází zooterapeuti se svými zvířaty externě. Pro terapii volí psy.

Zvíře se dá využít takřka ve všech prostorách. Mohou to být i diagnostické ústavy, dětské domovy, různé organizace, ale i nemocnice. Důležité je zvolit vhodnou formu terapie, vhodné zvíře a pracovat s individuálními potřebami daného klienta.

4.6.4 Canisterapie

Ačkoli existuje spousta zvířat, se kterými se dá zooterapie provozovat, tak naprostá většina zoterapeutů volí psa. Respondenti říkají, že pes má tu výhodu, že jsou plemena malá, střední, velká, krátkosrstá, dlouhosrstá i nahatá. O žádném plemeni psa se nedá říct, že není vhodný ke canisterapii.

Respondenti canisterapii uplatňují při práci s klienty mentálně a tělesně postiženými, klienty s autismem či autistickými rysy, klienty se smyslovým postižením, u psychiatrických pacientů, u klientů s poruchou chování a poruchou řeči a u seniorů.

Respondenti píšou o konkrétních příkladech z praxe. Buď sami canisterapii dělají, nebo byli u tohoto procesu přítomni. Jsou tu i respondenti, kteří nemají žádné zkušenosti s canisterapií a píšou o pozitivních účincích svých psů, které sledují sami na sobě. Ti, co mají vlastní zkušenosti s canisterapií píšou, že je nutné dobře znát svého psa a podle toho pro canisterapii vybrat cílovou skupinu. Zároveň sám zooterapeut musí mít o zvolené cílové skupině dostatečné znalosti, aby dokázal s klienty vhodně pracovat.

Canisterapii většina respondentů aplikuje u dětí. Se psem dochází většinou do škol nebo do rodin. Velmi častým místem pro canisterapii jsou i domovy pro seniory.

Respondenti píšou o pozitivním vlivu canisterapie na své klienty. Popisují, že díky této formě zooterapie se u klientů protrhává komunikační bariéra, klienti jsou v pozitivním psychickém rozpoložení, při kontaktu se psem přichází lepší nálada, klienti se uvolní, zklidní a těší se na další setkání se psem. Při canisterapii ale dosahují i dalších výsledků jako např. uvolňování spasmů, nácvik chůze, zlepšení jemné a hrubé motoriky, zlepšení komunikace, zesílení sociální zdatnosti, lepší adaptace na nové prostředí, přivlastnění nových návyků atd. Někteří respondenti popisují i negativní reakce na přítomnost psa, ale i taková reakce může být přínosem.

Canisterapeuti píší o tom, že je velmi široká škála klientů, kde canisterapie opravdu pomáhá. Myslí si, že by měla přijít větší osvěta v tomto oboru, aby se canisterapie mohla šířit a vytratily se předsudky. Především chtějí širší informovanost na pedagogických a zdravotnických školách a na sociálních oborech. Respondenti často uvádějí, že se setkávají s lidmi, kteří jsou nadšenými chovateli zvířat a provozují canisterapii, aniž by něco věděli o svých klientech. Zdokonalují se ve cvičení zvířat, ale opomíjejí vzdělávání v sociální sféře, ve které se pohybují. Většinou pracují s lidmi s nějakým druhem postižení a tam svou nezkušeností mohou napáchat více škody než užítku. Na druhé straně jsou tu lidé pracující v sociálních službách, kteří nemají představu, co to vlastně canisterapie je. Při takovéto neinformovanosti se canisterapii neklade velká váha a stává se, že zvířata mají do budov i zákaz vstupu, natož aby pomáhala klientům.

4.6.5 Klient

Respondenti píší o různých klientech ve svých závěrečných pracích. Zooterapie se dá aplikovat na opravdu širokou škálu klientů. Velké uplatnění je znát u dětí. Jedná se o děti s různým tělesným či mentálním postižením, děti s poruchami chování, poruchami řeči, děti s poruchou autistického spektra atd. Dalšími častými klienty jsou senioři. Respondenti popisují zooterapii u seniorů s Alzheimerovou chorobou, Parkinsonovou nemocí a stařeckou demencí. Zooterapie však nachází uplatnění i u klientů s duševními poruchami nebo u klientů drogově či jinak závislých.

U zooterapie je třeba dbát na to, že každý klient potřebuje individuální přístup. Zooterapeut by měl umět pracovat s konkrétní diagnózou daného člověka a jednat s ním tak, aby mu byl tento proces příjemný.

Respondenti popisují klienty, kteří potřebují hlavně kvalitní aktivizaci. Jedná se především o seniory, kteří se musí adaptovat v novém prostředí a seniory, kteří ztratili chuť k životu. Se zvířetem se dokážou rozpovídat. Povídají si o zvířatech, které měli doma. Často nemluví na terapeuta a personál, ale na zvíře, protože komunikace s ním je pro ně jednodušší. Ze zvířete cítí klid a uvolní se. Ale i negativní postoj vůči zvířatům může být někdy přínosem a to zejména, když se klient rozpovídá o tom, že ho například napadl pes, nebo je alergický atd.

Další klienti jsou takoví, u kterých se aplikuje ucelená terapie, která má jasný cíl a postup. Tento proces může trvat měsíc, ale i rok a déle. Může se jednat například o zakázku naučit dítě s poruchou autistického spektra pohybovat se po městě s doprovodem. Vše je aplikováno s ohledem na individuální požadavky dítěte, na jeho schopnostech a možnostech.

4.6.6 Rodina

Respondenti popisují rodinu jako důležitou součást procesu zooterapie. Rodina jsou ti nejbližší, které klient má. Klientovi poskytují oporu. V některých případech musí rodina i za klienta rozhodovat.

Zooterapeuti píší, že jednájí s rodinou o tom, zda je vhodné u konkrétního klienta aplikovat zooterapii. U rodiny zjišťují, zda klient netrpí na alergii nebo jestli nemá ze zvířat strach. Také se informují od rodiny o diagnóze, aby mohli zooterapii smysluplně použít.

Respondenti píší i o tom, že se často v rodinách s klientem nachází rodinné zvíře, které by mohlo být k zooterapii vhodné, ale rodina s ním neumí zacházet. V takovém případě do rodin dochází odborník, zoterapeut, který členům ukazuje, jak zvíře k tomuto účelu používat. Pro rodinu je to velmi výhodné, protože zvíře mají v domácnosti a když se s ním naučí, tak nemusí nikam na zooterapii dojíždět a nikdo „cizí“ nemusí jezdit k nim domů. Přesto pro klienta může být cizí zvíře příjemným zpestřením.

Respondenti popisují, že některé rodiny skvěle spolupracují a chtějí pro své blízké to nejlepší. Některé rodiny se naopak drží dál. U takových rodin se musí brát v potaz také velká psychická zátěž, která na členy působí. Zoterapeut se může setkat i s odporem. Je proto důležité rodinu co nejvíce informovat dopředu. Diskutovat s nimi o jednotlivých krocích a seznámit je se zvířetem. Někteří zoterapeuti si myslí, že pokud to není nutné, tak je lepší, když rodina není přítomna. Rodič může terapii narušovat, ačkoli je to s dobrým úmyslem.

4.7 Shrnutí

O těchto šesti vybraných kategoriích píší nezkušení i zkušení respondenti. Ti méně zkušení popisují případy, kde by bylo vhodné použít zooterapii, nebo popisují, kde se se zooterapií setkali. Když se se zooterapií nikde nesešli, tak píší o tom, jaký pozitivní vliv mělo zvíře přímo na ně. Zooterapii vidí jako smysluplný obor. Ve svých pracích popisují dobré i špatné příklady z praxe. Mezi špatné příklady patří zejména neodbornost zooterapeutů, kteří sice umějí pracovat se svým psem, ale neumějí pracovat s cílovou skupinou, do které jejich klient spadá. Taková neodbornost může nadělat více škody než užitku.

Zkušení zooterapeuti nabízejí ve svých pracích profesionální náhled na jejich práci. Vědí, že potřebují znát anamnézu jejich klientů a zaměřují se na konkrétní cíl, se kterým pracují. Píší, že taková terapie může trvat měsíc, ale i rok a déle. I tato skupina respondentů má bohaté zkušenosti se špatnou praxí.

Obě skupiny respondentů se shodují na tom, že zooterapie má ve většině případů pozitivní účinky na klienty.

Zooterapeuti se shodují, že o zooterapii je velmi malá informovanost. Stává se tak, že jsou lidé, kteří umí perfektně zacházet se zvířaty, ale nemají žádné zkušenosti v oblasti práce s lidmi. Naopak jsou tu lidé, kteří mají zkušenosti s prací s lidmi bohaté, ale neví nic o zooterapii. Nedostatek informací je tak jednou z největších překážek.

Respondenti píší o použití různých zvířat pro zooterapii. Nejčastějším zvířetem je pes. Je velmi oblíbený pro svou povahu, ale i proto, že pes může být velký, malý, chlupatý, nahatý atd. Pro klienta se tak může vybrat ten nejvhodnější. Další, velmi používaná, jsou drobná zvířata. Patří sem králíci, morčata, papoušci aj.

4.8 Zooterapie u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami

Ze 32 závěrečných prací bylo vybráno 11 textů, které se týkají zooterapie u dětí se speciálně vzdělávacími potřebami. Čekala jsem, že respondenti budou nejvíce zaměřeni právě na tuto cílovou skupinu. Hlavně proto, že spektrum je velice široké a zvíře se dá využít takřka ve všech oblastech. Nakonec bylo zjištěno, že této skupině se nevěnuje ani polovina respondentů. Jeden z respondentů ve své práci uvádí, že zooterapeutům chybí potřebné vědomosti a znalosti pro práce s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami. Jak už je uvedeno výše, potřebné je především vzdělávat samotného zooterapeuta. Dalším důvodem podle respondentů je malá informovanost o zooterapii a přístupnost různých kurzů a přednášek. Je více respondentů, kteří píšou, že věří v potřebnou osvětu v tomto odvětví. A to i v rámci široké veřejnosti.

Bylo zjištěno, že jsou respondenti nejvíce zaměřeny na skupinu seniorů. Dochází se svými zvířaty za klienty do nemocnic a domovů pro seniory. Možná je to tím, že tyto zařízení jsou mnohem přístupnější než školy, stacionáře apod. Ovšem, zooterapeut musí mít potřebné vědomosti a znalosti ať se práce týká dětí či seniorů.

Respondenti, kteří nemají zkušenosti se zooterapií žádné, popisují především to, jak se dá uplatnit u dětí s nejrůznějšími vzdělávacími potřebami. Především píšou o dětech s poruchou autistického spektra (dále PAS). Tito respondenti nemají zkušenosti se zooterapií, ale pracují v oboru speciální pedagogiky jako učitelé, či vychovatelé. Mají tedy bohaté zkušenosti s dětmi se speciálními potřebami, ale chybí jim vědomosti z oblasti zooterapie. Ani po absolvovaných kurzech si někteří nejsou jistí, zda se zooterapii budou aktivně věnovat, protože to obnáší velká rizika. Svému klientovi mohou zooterapií pomoci, ale stejně tak mu mohou špatným přístupem uškodit. Z toho strachu a nedostatku praktických informací se sami do této práce pouštět nechtějí. Někteří ovšem píšou, že rádi ve své práci přivítají zooterapeutický tým.

Je velká spousta zvířat, se kterými se dá dělat zooterapie. I přesto většina terapeutů volí psy. Z 11 respondentů, kteří se věnují zooterapii u dětí se speciálními potřebami je 10, kteří pracují se psem. Poslední z nich doporučuje drobná zvířata

k dětem v dětském domově jako ambulantní, protože pes v takovém zařízení jako stálý člen není povolen.

Zooterapeuti, kteří pracují s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami jsou vždy zaměřeni na jednu určitou oblast. Respondenti s jejich zvířaty provádí terapii u dětí s: ADHD; dětskou mozkovou obrnou; poruchami autistického spektra; vadami řeči; poruchami chování; tělesným a mentálním postižením. Navštěvují děti v mateřských a základních školách, diagnostických ústavech a dětských domovech. Tito respondenti jsou zkušení profesionálové, kteří se svými klienty pracují zodpovědně. Mají znalosti z oblasti speciální pedagogiky a umí efektivně vést své zvíře, s úctou k němu.

Nejvíce respondentů se se svými zvířaty věnují dětem s mentálním postižením a poruchou autistického spektra. U dvou klientů jde o kombinaci těchto postižení. Jde celkem o 5 textů, které se týkají mentálního postižení a 4 texty týkající se poruch autistického spektra.

PAS i mentální postižení potřebují specifický přístup terapeuta. Terapeut musí vycházet z individuálních potřeb svého klienta. Respondenti zde pracují vždy s určitým cílem. V případě poruch autistického spektra jde o cíle: podpora stávajících schopností, zlepšení adaptace na nové prostředí, zlepšení spolupráce dítěte a personálu, zmírnění projevů úzkostí, podpora využití podpůrného komunikačního systému, podpora jemné motoriky, relaxace, psychická pohoda, posilování sociálních interakcí. Ve všech případech zooterapie byl terapeutem využíván pes. Canisterapie zde byla přínosem.

Respondenti píší, že někde jde práce s dítětem s PAS snadno už od začátku. Někdy chvíli trvá, než se dítě se psem seznámí a začne důvěřovat i terapeutovi. Klientovi to někdy může trvat i několik měsíců. Vždy závisí na individualitě klienta a na jeho předchozích zkušenostech se psy. Samotná terapie pak závisí na určitém cíli, schopnostech klienta a šikovnosti terapeuta. Jeden z respondentů píše, že u klientů s PAS plní pes hlavně roli prostředníka mezi lidmi a okolním světem. Pes dokáže klientovi poskytnout lásku a něhu v době, kdy chce on. Pes také snižuje u dětí s PAS agresi. Další respondenti pak uvádí, že při canisterapii sledují rozvoj citových schopností, které je zapříčiněno mazlením se psem, hlazením, povídáním o pocitech psa. Dále se také rozvíjí rozumové schopnosti, které se zlepšuje díky pozorování psa,

povídání o jeho stavbě těla apod. Řada z respondentů také sleduje u klientů zlepšení komunikačních dovedností.

Děti s PAS potřebují především v rámci možností spolupracovat se svou rodinou, vychovateli, učiteli apod. I zde podle zkušeností některých respondentů může být canisterapie velkým přínosem. Pes dokáže probourat sociální bariéru mezi dítětem s PAS a jeho okolím.

Jeden z respondentů píše o dítěti, které formou canisterapie podpořili pobyt venku s dospělým doprovodem. S dítětem před tím nebylo možné vyjít ven, protože bez varování utíkalo pryč. Canisterapie tedy byla aplikovaná nejen pro prohloubení vztahu a důvěry mezi dospělou osobou a dítětem, ale hlavně pro bezpečnost klienta. Terapeut chodil s dítětem ven. Nejprve na klidnější místa. Dítě bylo spojené se psem vodícím provazem. Přítomná také byla dospělá osoba, která s dítětem pracuje a další dítě. Terapeut říkal psovi, co má dělat, nikoli dítěti. Když pes zastavil na přechodu, zastavilo i dítě. Po častém opakování došlo ke zautomatizování. Později dítě zvládlo procházky v provozu i bez psa, pouze pod dozorem dospělé osoby. Respondent v této práci krásně popsal fungování psa jako koterapeuta, neboli prostředníka. Když terapeut chtěl něco po klientovi, tak to řekl psovi tak, aby to klient slyšel. Promlouval ke klientovi prostřednictvím psa. Klient s PAS se tak necítí pod tlakem. Forma takové komunikace mu není nepříjemná a zároveň dělá to, co se řekne psovi. Konkrétně tento klient se díky canisterapii zlepšil ve spolupráci při skupinové činnosti, častěji navazuje oční kontakt, prodloužila se doba koncentrace. Pokroky se projevily i v komunikaci. Klient zvládl pracovat s komunikační knihou a začal komunikovat jednoduchým způsobem s využitím komunikačních karet. Posun k lepšímu díky canisterapii trval necelé dva roky.

Že lze aplikovat canisterapii u dětí s PAS popisuje ve své práci i další respondent. Klient, se kterým pracoval, měl navíc i těžkou mentální retardaci. Dítě mělo problémy s kolektivem, obtížně se adaptovalo na nové prostory, lidi a zvuky. S okolím komunikoval křikem, který byl buď radostný, nebo našťvaný. Pil pouze z kojenecké láhve. Hygienické návyky byly hystericky odmítány. Respondent si při práci s dítětem všiml, že projevuje zájem o zvířata. Došlo tedy k rozhodnutí, že s dítětem zkusí canisterapii. Při canisterapii nebyl v místnosti nikdo jiný než dítě, respondent a pes. Se

psem ani s dítětem se nijak nepracovalo. Pes v místnosti prostě jen byl. Dítě se zájmem kolem psa pobíhalo, smálo se a tleskalo. Přibližně po půl roce dítě samo hladilo psa a začalo projevovat zájem o lidi kolem sebe. Respondent se po tomto úspěchu rozhodl, že zkusí používat komunikační karty. Jedna z pracovníků ukázala dítěti fotografii psa. Poté přišel do místnosti respondent se svým psem. Dítě se rychle naučilo, že ho čeká to, co vidí na obrázku. Postupně karet s fotografiemi přibývalo. Dalším pokrokem dítěte byly oční kontakty, které nejprve navazoval se psem a později i s respondentem a rodiči. Později bylo při canisterapii přítomno další dítě. Dítě s PAS se více soustředilo na psa, a tak mu náhlá společnost nevadila. U tohoto klienta se prostřednictvím canisterapie zlepšili sociální dovednosti, byl motivován ke komunikaci a posílil se pocit bezpečí a jistoty.

Příklady, že je canisterapie účinná při práci s dětmi s PAS je více. Je ale důležité poukázat na to, na čem se shoduje většina respondentů.. Jde o velmi specifické postižení, a tak je specifická i práce s ním. Pokud chce canisterapeut pracovat s touto poruchou, musí o diagnóze absolvovat alespoň základní semináře. Dítě s PAS má odlišné chápání a vnímání, a tak si může snadno zobecnit chování ke psu, např. když se dítě při canisterapii bude s respondentem dívat do tlamy, tak se bude chtít podívat i u jiných psů. Vzniká tak nechtěné naučené chování. Je tedy důležité mít potřebné znalosti a pracovat s rozumem a citem. Při práci s dítětem s PAS jde navíc o vyřešení konkrétního cíle. Cílem může být například to, aby se dítě něčeho přestalo bát, nebo aby se naučilo užívat své léky. Jde o takový cíl, který dítě potřebuje v praktickém životě. U dítěte s PAS se musí brát ohled na jeho individualitu, dbát na pravidelnost, pracovat s jeho oblíbenými předměty. Je vhodné, když se terapeut s dítětem seznámí nejprve bez psa a na základě toho vymezí určitou metodiku práce. Již z uvedených příkladů z praxe je zřejmé, že jde vždy o dlouhodobou zakázku, která může trvat měsíce, ale i roky. Je nutné s dítětem pracovat pozvolna, tak, aby bylo uvolněné a klidné.

Další děti se speciálními vzdělávacími potřebami, kterým se věnují mí respondenti jsou děti s mentálním postižením (dále MP). Respondenti píšou o dětech s lehkým až těžkým mentálním postižením. Podle prací respondentů jsem zjistila, že stejně jako PAS, tak i MP má svá určitá specifika. Každý od zooterapie potřebuje získat něco jiného. Zároveň zde jsou faktory, které jsou stejné u obou skupin a vlastně u všech

dalších poruch či postižení. Je to motivace, získání pozornosti, uvolnění, relaxace, citová výchova a získání sebevědomí.

5 respondentů, zooterapeutů, z 11 se věnuje dětem s MP. Respondenti většinou pracují s více dětmi najednou, aby tak upevnili dobré vztahy s vrstevníky. 3 respondenti pracují s klienty s MP ve speciálních mateřských a základních školách. Jeden respondent provozuje zooterapii v ambulantním zařízení sociálních služeb. Poslední respondent dochází k dítěti domů. Všichni respondenti pracují u dětí s MP se psem. Jedná se tedy opět o canisterapii.

Canisterapeuti rozvíjí motorické, poznávací a sociální dovednosti dětí s MP. Pomáhají dětem navazovat nové vztahy, zaměřují se na sebeobsahu, psychomotorický vývoj, podporu řečových dovedností, trénují paměť, učí pracovat s emocemi apod.

Stejně jako u dětí s PAS, tak i u dětí s MP je pes v roli koterapeuta. Ovšem podle prací respondentů je zde vztah dítěte se zvířetem mnohem hlubší. Canisterapeut si může dovolit více hlazení, objímání a her s větším kontaktem dítěte se psem. Dítě se tak učí se psem citlivě zacházet. Pes může být zapojen do různých aktivit a nabízí specifické možnosti učení.

Jeden z respondentů píše o svých zkušenostech s canisterapií, kterou provádí na speciální základní škole. Respondent se svým psem do školy dochází jednou týdně. Canisterapie probíhá v rámci školní družiny a přítomných je maximálně 6 dětí. Stáří dětí ve skupině je od 6 - 10 let. Všechny děti mají diagnostikované lehké mentální postižení v kombinaci s dalšími poruchami - především poruchami řeči a učení. Terapeut začíná canisterapii tzv. komunitním kruhem. Všechny děti posadí do kroužku a každé dítě má pak povědět jaký mělo den a co se mu povedlo. Přitom si hladí nebo pozorují psa. Terapeut pak pověděl dětem, co budou dělat. Respondent svou canisterapii zaměřuje tak, aby rozvíjela pohyb, řeč a komunikaci mezi dětmi navzájem. Canisterapie je postavená tak, aby děti co nejvíce zaujala a motivovala ke spolupráci. Psovi dávají povely, házejí mu hračku, přetahují se se psem, po vzoru psa prolézají látkovým tunelem, připínají vodítko a chodí "na procházku". Canisterapie je ukončena opět komunitním kruhem, kde děti mluví o svých pocitech a o tom, co se jim líbilo či nelíbilo. Respondent píše, že při všech aktivitách dbá na opatrnost, aby nedošlo k úrazu jak psa, tak dětí. Všechny aktivity zaměřuje na rozvoj dětí, ale samozřejmě s ohledem

na svého psa. Pokud respondent vidí na psovi únavu, či známku podráždění, tak canisterapii ukončí dříve.

Respondent na této škole provozuje canisterapii již osm let. Dle jeho zkušeností jsou výsledky dobře patrné především v rozvoji řeči, ale také v pohybových schopnostech, zlepšení spolupráce při učení a také zlepšení interpersonálních vztahů mezi dětmi.

Respondent také píše o tom, že pravidelně konzultuje s pedagogy o vývoji, výsledcích, případně o dalších problémech jednotlivých žáků. Zároveň si respondent poctivě vede dokumentaci dětí účastnících se canisterapie.

Tento příklad z praxe se mi zdá pozitivní v mnoha ohledech. Respondent terapii začíná společným sezením, kde si může udělat analýzu o tom, jakou dnes mají jednotlivé děti náladu. Podle toho může ubrat, či přidat prvky do průběhu canisterapie. Celkově si komunitním kruhem děti zklidní a seznámí je s průběhem. Při terapii střídá činnosti, aby děti zapojily všechny složky: motoriku, pohyb, řeč, atd. Respondent zároveň stále kontroluje psa a jde mu o jeho blaho. Pokud na psovi uvidí jakoukoli známku únavy, tak je připraven terapii ukončit. Dětem by řekl ať se na pejska podívají, jak je dnes unavený a vysvětlil jim, že pejsek musí jít spát. Terapii by ale stejně ukončil komunitním kruhem, aby děti mohly mluvit o svých dojmech a pocitech. Respondent si zároveň vede dokumentaci o všech dětech, takže může pozorovat posuny, či nedostatky. Dalším pozitivním faktorem je, že terapii provádí každý týden ve stejný den a ve stejnou dobu. Děti se tak mohou těšit a jsou motivovány k práci.

Ráda bych ještě uvedla případ, který popisuje ve své práci jeden z respondentů. Tento respondent provádí se svým psem canisterapii u dítěte, kterému život komplikuje spasticko-dyskinetická forma dětské mozkové obrny, těžké mentální postižení, zrakové postižení a sekundární epilepsie. Toto dítě potřebuje celodenní osobní asistenci při sebeobsluze, hygieně i všech ostatních činnostech.

Terapeutka se poprvé s dítětem setkala při skupinové canisterapii na speciální základní škole, kde dítě projevovalo o psa veliký zájem a skvěle spolupracovalo. Canisterapie se u klienta jevila velice dobře, ale bohužel dítě muselo podstoupit náročnou operaci a poté nemohlo ze zdravotních důvodů školu dále navštěvovat. Navíc dítě nespolupracovalo při rehabilitaci a nechtělo sedět na vozíku.

Po konzultaci s canisterapeutickým týmem se rodina rozhodla, že pozve canisterapeuta se svým psem k nim domů. Dítě si psa pamatovalo ze školy a stále byl pro něj velkou motivací. Úkolem terapie bylo motivovat dítě k rehabilitaci a povzbudit k sezení na vozíku. Respondent popisuje, jak se jeho pes dokázal klientovi přizpůsobit při jakékoli situaci. Nadšeně přijímal klientovy aktivity, trpělivě ignoroval záchvaty vzteku a bezmoci. Klient se stále více dožadoval přítomnosti psa, a tak terapeut řekl, že pes se přece musí chodit i venčit. A tak se stalo, že klient zapomněl na svou psychickou bariéru a s radostí seděl venku na vozíku a venčil psa. Najednou byl totiž psí přítel důležitější, než klientův handicap.

Poslední skupinou, kterou se respondenti nejvíce zabývají jsou děti s poruchou učení, konkrétně hyperkinetickému syndromu (dále ADHD). Stejně jako u předchozích klientů s PAS a MP, tak i zde je nutný specifický přístup terapeutického týmu. Děti s ADHD potřebují pevné hranice a zároveň velkou motivaci, která je předpokladem správného vedení. Při práci s dětmi se syndromem ADHD je usilováno především o zaujetí, prodloužení doby koncentrace, zmírnění agrese, u některých jedinců zlepšení motoriky a komunikace.

Terapeuti pracují s dětmi s ADHD se psy, jedná se tedy opět o canisterapii. Respondenti volí psy spíše klidné povahy. Zřejmě zde platí pravidlo, že se protiklady přitahují.

Terapeuti volí u dětí s ADHD nejprve aktivizaci, při které dítěti řeknou, co je čeká a poté se psem provádí jednoduché seznamovací hry, např. podání packy, odepínání a připínání vodítka, aportování, chůze na vodítku, chůze přes překážkovou dráhu, probíhání tunelem, atd. Po této fázi je dítě motivováno a má radost z práce se psem. Pokud tomu tak opravdu je, přijde fáze uvolnění, které je praktikováno tzv. polohováním. Dítě se psa dotýká co možná největší plochou těla, hladí ho, poslouchá jak dýchá. Podle rozpoložení dítěte mu může terapeut poskytnout nějakou činnost, u které musí být dítě koncentrované, např. sestavování obrázků, různé skládačky, apod. Dítě také může psovi česat srst, vybírat z chlupů různé drobné předměty, např. korálky.

Respondenti píší, že canisterapie u dětí s ADHD je účinná. Při terapii pozorují, že se doba soustředění na jednu činnost prodlužuje. U některých dětí se dokonce zlepšil

spánek. Respondenti také říkají, že je důležité terapii dobře načasovat, aby dítě bylo v dobrém rozpoložení.

4.9 Navrhovaná opatření

Je mnohokrát dokázané, že zooterapie má jednoznačně na děti se speciálními vzdělávacími potřebami pozitivní vliv. Shodují se na tom i respondenti. Přesto terapeuti píší i o nedokonalostech. Patří sem zejména chybějící vzdělávání a nízký počet zooterapeutů, neinformovanost veřejnosti, nejednotná metodika postupů, ale i špatná péče o zvířata.

Myslím, že v České republice chybí jednotná organizace, která by všechny menší zastřešovala. Se zastřešující organizací by se nastolila jednotná pravidla a postupy. Vedla se dokumentace, a tak i probíhala kontrola. Otevřely odborné kurzy pro lidi, kteří se chtějí zooterapii věnovat. Probíhaly přednášky pro širokou veřejnost apod. Znamenalo by to ovšem, že všechny malé organizace by se musely podřídít jedné velké a při hledání společných pravidel by mohl nastat konflikt.

Dalším opatřením může být právě větší informovanost. Bohužel, ani lidem, kteří se věnují pedagogice či sociálním studiím se nedostává potřebná znalost tohoto oboru. Přitom ve své praxi se dnes se zooterapií mohou velmi často setkat. Kvůli tomu, že nevědí, co od zvířete a terapeuta čekat mají špatné předsudky a připraví tak své klienty nebo žáky o plnohodnotnou terapii. Pomoci by mohly přednášky studentům o zooterapii na vysokých školách nebo přímo pedagogům a pracovníkům v sociální sféře.

Tabulka 1: Přehled vyhledaných klíčových slov

Klíčová slova						
Závěrečné práce	Pes	Zvíře	Zooterapie	Canisterapie	Klien/pacient	Rodina
1	5	3	2	/	12	/
2	11	15	12	5	1	2
3	11	4	4	2	11	16
4	10	2	1	4	18	4
5	2	7	6	1	17	1
6	/	4	/	7	7	/
7	1	14	1	/	11	49
8	8	3	2	31	10	13
9	9	2	/	4	6	/
10	10	4	2	6	36	/
11	34	/	/	33	11	2
12	1	4	8	3	11	6
13	10	1	4	10	2	/
14	/	22	2	/	14	/
15	/	4	15	/	11	/
16	5	3	1	3	33	/
17	21	17	5	11	10	6
18	/	19	2	/	21	/
19	25	14	/	7	18	/
20	10	/	/	18	63	8
21	4	24	23	/	19	17
22	43	/	/	/	25	/
23	34	/	/	/	58	/
24	42	3	/	5	11	/
25	20	/	1	4	38	/
26	30	/	2	5	49	/
27	9	/	3	22	28	28
28	18	1	3	18	5	/
29	6	3	/	/	/	11
30	1	4	/	/	2	/
31	14	5	5	7	3	1
32	21	4	2	4	/	/

Závěr

Z textů respondentů bylo zjištěno, že se nejvíce využívá zooterapie u dětí s poruchou autistického spektra, mentálním postižením, dětskou mozkovou obrnou a hyperkinetickým syndromem.

U všech těchto skupin se respondenti shodují v tom, že je třeba dbát na individuální potřeby daného klienta. Je důležité dbát na odlišnost každého klienta.

Všichni respondenti používají při práci s dětmi stejnou metodiku. Vždy si o dítěti zjistí co nejvíce informací a podle toho si sestaví plán terapie. A správný plán má i cíl. Právě podle cíle by se měla celá terapie odvíjet. Bohužel, někteří popisují i metodiku jiných terapeutů, která má na klienta i na zvíře spíše negativní dopady.

Někteří terapeuti si vedou i dokumentaci z jednotlivých terapií. Myslím, že by to mělo být u každého terapeuta pravidlem, protože terapie může trvat i několik měsíců. Dokumentací si může ověřit, zda dochází k pokroku a může podle toho upravit její průběh. Efektivněji tak může i konzultovat výsledky terapie s rodiči, učiteli, atd.

Respondenti říkají, že při zooterapii s dětmi se specifickými potřebami nejde pouze o zábavu, ačkoli většina terapeutů zábavnými prvky děti motivuje k činnostem. Je ovšem něco jiného děti motivovat a dělat tuto činnost pouze pro zábavu. Pokud se jedná jen o zábavu, tak nejde o terapii. Zároveň je důležité zábavnou formou děti motivovat, aby docházelo k posunům správným směrem.

Všichni respondenti popisují zooterapii u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami velice kladně. Ani v jedné práci se neuvádí špatná zkušenost se zooterapií. Respondenti ale poukazují na to, že se terapeut může velmi snadno dopustit chyb, které mohou uškodit jak dítěti, tak jeho zvířeti. Chyb se může dopustit nezkušeností nebo neodborným vedením terapie. Terapeut musí dobře znát diagnózu dítěte se kterým terapii provádí. S dítětem musí umět pracovat a zajistit specifický přístup dle jeho potřeb. Zároveň brát i ohled na své zvíře, které nesmí zbytečně moc zatěžovat. U zvířete by měl sledovat signály, kterými zvíře dává najevo, že je unavené, nebo podrážděné apod.

Respondenti při zooterapii s dětmi se specifickými potřebami využívají hlavně psy. Říkají, že pes je všestranné zvíře a na děti velmi dobře působí. Pes navíc může být malý, velký, chlupatý, nahatý apod. a má široký povahový rozptyl. K dítěti se tak může vždy najít takový, který bude nejvhodnější. Respondenti zároveň říkají, že záleží i na zkušenostech, díky kterým si pes vytváří psychickou odolnost.

Zdroje

ANDERLIKOVÁ, L., 2014. *Cesta k inkluzi: úvahy z praxe a pro praxi*. 1. vyd. Praha: TRITON. ISBN 978-80-7387-765-1.

Council of Europe portal [online]. [vid. 15. 11. 2019]. „Dostupné z: https://www.coe.int/t/e/social_cohesion/soc-sp/integration/03_activities/i_c_i_d_h/presentation.asp.”

Delta Societi [online]. [vid. 13. 9. 2019]. „Dostupné z: <https://www.deltasociety.com.au/>“.

DVOŘÁKOVÁ, J., 2016. Bakalářská práce. *Děti se speciálními vzdělávacími potřebami v mateřské škole*. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra psychologie. Vedoucí práce PhDr. Mgr. Iva Žaloudíková, Ph.D.

EISERTOVÁ, J., 2007. Canisterapie – terminologie. In: VELEMÍNSKÝ, M., aj. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vyd. České Budějovice: Dona, s. 60. ISBN 978-80-7322-109-6.

European Society for Animal Assisted Therapy [online]. [vid. 13. 9. 2019]. „Dostupné z: <https://www.en.esaat.org/>“.

ElvaHelp [online]. [vid. 3. 7. 2019]. „Dostupné z: <http://elvahelp.cz/>.”

FARELL, M., 2008. *Educating special children*. 1. vyd. New York: Routledge. ISBN 978-0-415-46312-6. FISHER, S., SVOBODA, Z., 2014. *Speciální pedagogika*. 2. vyd. Praha: TRITON. ISBN 978-80-7387-792-7.

FISHER, S., ŠKODA, J., 2008. *Speciální pedagogika*. 1. vyd. Praha: TRITON. ISBN 978-80-7387-014-0.

FREEMAN, M., 2007. Terminologie v zooterapie. In: VELEMÍNSKÝ, M., aj. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vyd. České Budějovice: Dona, s. 30–37. ISBN 978-80-7322-109-6.

GALAJDOVÁ, L., 1999. *Pes lékařem lidské duše, aneb canisterapie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-7169-789-3.

- GALAJDOVÁ, L., GALAJDOVÁ, Z., 2011. Canisterapie: pes lékařem lidské duše. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-879-1.
- HÁJKOVÁ, V., STRNADOVÁ, I., 2010. Inkluzivní vzdělávání: teorie a praxe. 1. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3070-7.
- International Association of Human-Animal Interaction Organizations [online]. [vid. 13. 9. 2019]. „Dostupné z: <http://iahaio.org/>“.
- JESENSKÝ, J., 1995. Kontrapunktů integrace zdravotně postižených. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-030-0.
- KASÍKOVÁ, H., STRAKOVÁ, J., 2011. Diverzita a diferenciacie v základním vzdělávání. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1911-8.
- KRATOCHVÍLOVÁ, J., 2013. Inkluzivní vzdělávání v české primární škole: teorie, praxe, výzkum. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6527-7.
- KLIKOVÁ, A., 2004. Problematika právních aspektů provozování canisterapie. In Mezinárodní seminář o zooterapiích. Brno: Sdružení Filia. ISBN 80-239-3591-7.
- LACINOVÁ, J., 2007. Historický vývoj zooterapie a její současný stav. In: VELEMÍNSKÝ, M., aj. Zooterapie ve světle objektivních poznatků. 1. vyd. České Budějovice: Dona, s. 27–29. ISBN 978-80-7322-109-6.
- LESER, M., 2012. Vztah člověka a zvířat ve švýcarských pobytových zařízeních sociálních služeb. 1. vyd. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb České republiky. ISBN 978-80-904668-4-5.
- MCELROYOVÁ, S., 1999. Zvířata jako učitelé a léčitelé. 1. vyd. Praha: Chvojko nakladatelství. ISBN 8086183-16-5.
- MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY, 2008. Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky (2008–2015) [online]. Aktualizováno 28. 8. 2008 [vid. 9. 11. 2019]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/uploads/soubory/zakladni/JC_SVUR.pdf.
- Národní ústav pro vzdělávání [online]. [vid. 9. 11. 2019]. „Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/specialni-vzdelavani>“.

- NERANDŽIČ, Z., 2006. Animoterapie aneb Jak nás zvířata umí léčit. 1. vyd. Praha: Albatros. ISBN 80-00-01809-8.
- ODENDAAL, J., 2007. Zvířata a naše mentální zdraví. 1. vyd. Praha: Brázda. ISBN 978-80-209-0356-3.
- POLÁKOVÁ, H., 2010. Bakalářská práce. *Způsoby zooterapie se seniory*. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Ústav pedagogiky a sociálních studií. Vedoucí práce Prof. PhDr. Helena Gracmanová, Ph.D.
- SLOWÍK, J., 2016. Speciální pedagogika. 2. aktualizované a doplněné vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0095-8.
- TAPŠÍKOVÁ, M., 2009. Diplomová práce. *Zooterapie v zařízeních pro péči o seniory*. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Katedra sociální práce. Vedoucí práce PhDr. Pavla Kodymová, Ph.D.
- TICHÁ, V., 2007a. Zastřešující organizace v zooterapii. In: VELEMÍNSKÝ, M., aj. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vyd. České Budějovice: Dona, s. 44–46 . ISBN 978-80-7322-109-6.
- TICHÁ, V., 2007b. Metodika canisterapie. In: VELEMÍNSKÝ, M., aj. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vyd. České Budějovice: Dona, s. 72–76. ISBN 978-80-7322-109-6.
- VÁGNEROVÁ, M., MOUSSOVÁ, H., Z., ŠTĚCH, S., 2001. *Psychologie handicapu*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Karolinum. ISBN 80-7178-929-4.
- VALENTA, M., 2014. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0602-6.
- VÁGNEROVÁ, M., 2002. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-678-0.
- We'll be kind* [online]. [vid. 8. 11. 2019]. „Dostupné z: <https://wellbekind.blogspot.com/search?q=qawserdtfzguijokpl%C3%BA%C5%AF%C2%A7>.
- Zákony pro lidi [online]. [vid. 8. 11. 2019]. „Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-246?text=t%C3%Bdr%C3%A1n%C3%AD%20d%C4%9Bt%C3%AD>.